

Közösen alkotni

SZEGEDI ÉPÍTÉSZEK ÉS KÉPZŐMŰVÉSZEK KÍSÉRLETE
A MEGVALÓSULÁS ÚTJÁN

„*Igényli-e korunk építészete a képzőművészetek többi, hagyományos ágazatának közreműködését? Ha igen, a művészetek bekapcsolódásának igénye csökkenő vagy emelkedő tendenciát mutat-e a múlthoz képest?*” — teszi fel a kérdéseket *A szép emberi környezet* című alapkönyvében dr. Pogány Frigyes professzor. A régi nagy korstílusok, példás szintézisek századokat átfogó időszaka lejárt. A mai építészet ritkán ad helyet a képzőművészetek hagyományos műfajainak. Am egyre több példa bizonyítja, hogy a modern építészet mozgásiránya, fejlődési tendenciája egy új szintézis létrejöttét igényli. Ez a művészetek olyan társulását feltételezi, amely nem hasonlítható az elmúlt korok példáihoz.

„*Együtműködésünk lényege, hogy építész, belsőépítész és társművész együttműködjön a tervezés kezdeti szakaszától azzal a céllal, hogy megoldást keressen épület és társművészeti alkotás szerves kapcsolódására... Első lépésünk a tapasztalatszerzés lehet minden vonatkozásban. Ezért az első munkánál nem törekedhetünk a lehetőségek teljes kibontására, ez a további feladatok során fokozatosan valósítható meg...*” — írta egy 1977. szeptember 20-án keltezett feljegyzésben három szegedi alkotó, Novák István építész, Szekeres Mihály belsőépítész és T. Nagy Irén szobrászművész.

Az első konkrét feladat nem is váratott sokáig magára. Novák István 1978-ban megbízást kapott a Csongrád megyei Tanács Oktatási és Továbbképzési Intézetének megtervezésére. Az építkezés befejezésénél tart. Érdemes visszapergetni az elmúlt néhány esztendő képzeletbeli filmszalagját, tanulságos rendszerezni és összegezni az eddigi elméleti tanulságokat, gyakorlati tapasztalatokat.

*

(Novák István apai nagyapja egy időben a szentesi gimnázium kőműves főpálérja volt. Gyakran hallhatta apjától, hogy: Látod, ezt nagyapád építette! Bizonyosan ez is hatott rá, mert már akkor építész akart lenni, amikor azzal sem volt tisztában, mit takar ez a fogalom.)

„*Akkor még nem tudtam, hogy egy-egy ház létrehozása hány és hány ember közös munkája; nem tudtam, hogy a tervezés milyen gyötrődő, önemésztő folyamat és hogy a végcélig, egy-egy ház megszületéséig mennyi kompromisszumra kényszerülök; milyen sok évnek kell eltelnie ahhoz, hogy olyat alkothassak, amit magaménak érzek. Azzal sem voltam tisztában, hogy nincs még egy mesterség, amelyben annyi hamis, buta, s visszahúzódo kuruzslás folyna, és nincs még egy olyan mesterség, mely annyi tiszta örömet nyújtana az alkotónak, mint az építészet. Azt sem tudtam, hogy az építészek munkájába vetett egykori bizalom mennyire megingott napjainkra, és mennyi energiát kell pocsókolnom arra, hogy elhiggyék nekem az emberek: legjobb tudásom szerint őket szolgálom.*”

A szegedi építőipari technikumban került emberközelbe a szakmával. Érettségi

után a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karára került, diplomaterveit 1961-ben védte meg. Mágnesként vonzotta az Alföld, a szülőföld. Így egyéves kivitelezői gyakorlat után nem véletlenül került Szegedre, a Csongrád megyei Tervező Vállalathoz.

„A múltban a magyar építészetre jellemző volt, hogy a nagy európai stílusáramlatokból csak azt ültette át a maga világába, ami a magyar ember sajátos gondolkodásmódjának megfelelt. A házak rendszere, formája magától értetődő, anyagukban tisztán fogalmazott. A fehér parasztházak világa több évszázadon át kialakult életformát tükröz. Kevés kivételtől eltekintve szegényesek, a maradandóbb anyagból épült házak sem voltak cicomásak. A magyar szűrőn keresztül még a barokk is előjelet váltott. Környezetkultúránkban tehát az egyszerűség nem mindig szegénységet jelent. Olyan módszereket próbáltam keresni, amely megőrzi, továbbfejleszti a sajátos alföldi város településszerkezetét, beépítési rendszerét, különleges hangulatát.”

Novák István pályájának első időszaka — 1962—67 — a tapasztalatszerzése volt. Ezekből az évekből nagyobb munkája a csongrádi bútorgyár irodaépülete és a Makó főterén álló lakóház, mely első eleme volt a „csipkeházak” sorának. Az épület tervezésénél együttműködött Stefániai Edit iparművésszel és Borz Kováts Sándor belsőépítésszel. Az első épület folytatására, továbbfejlesztésére született terveik nem valósultak meg. A folytatásra Novák egyik főnöke „kapott” megbízást, aki a meglévő épület és az új feladat továbbfejlesztése helyett az utánpótlást, a másolást választotta.

„A teljesség igénye vezetett pályám elején is. Falusi egészségügyi létesítmények mellett községrendezési tervek készítésével is foglalkoztam. A szakma makacs skatulyaszemlélete szerint az építésztervezőnek nem fontos érteni a városrendezéshez és a városrendezőre sem vár épülettervezési feladat. En ezzel nem értettem egyet, s épülettervező létemre megszereztem a városrendezési szakmérnöki képesítést.”

Az újszegedi rendelőintézet, az orosházi MNB-székház és lakóház, a hódmezővásárhelyi, a nyíregyházi, a kecskeméti, a kiskunhalasi, a bajai és a mátészalkai szakmunkásképző intézetek, a békési városközpont jelzi Novák tervezői munkásságának második, a hetvenes évek első feléig tartó periódusát. Szakmai továbbfejlődését segítette, hogy feleségével, N. Juhász Mártával több pályázaton vett részt. Díjat nyert a szegedi olajközpont, az orosházi és a Szeged, Északi városrész tervezésére kiírt országos pályázatokon, első díjat a Csongrád megyei családi ház, a szentesi kultúrház és a szentesi főtér rendezésére meghirdetett tervpályázaton.

„A szentesi főtéri ház igen nehéz feladatot jelentett számunkra: 96 lakás, 21 üzlet, iroda, kiállítóhelyiség homogén, a meglévő adottságokhoz alkalmazkodó, a kisváros növekvő igényeit kielégítő tervet kellett elkészítenünk. Arra törekedtünk, hogy ne „öljük meg” a kis görögkeleti szerb templomot, de alkalmazkodjunk a főtér jelentős tömegű épületeihez is.”

A harmadik, a hetvenes éveket felölelő időszak már nemcsak szép és izgalmas feladatokat hozott, hanem elismeréseket, kitüntetések is. Néhány munka a hosszú sorból: 600 férőhelyes diákolthoz tornateremmel és 1000 adagos konyhával Csepelen; nagykereskedelmi raktárház Szegeden, ugyancsak itt szakmunkásképző, Békéscsabán lakások, a földszinten kiállítótermekkel, üzletekkel.

„A tapasztalatok birtokában egyre világosabban láttam, hogy a társadalom szüntelen változó igényeinek kielégítéséhez beruházási és tervezési gyakorlatunk nem képes alkalmazkodni, hanem rögtönöz a területtervezés és a közvetlen alkotás szintjén is. Tapasztalhattam, hogy sokan nem tudják: a tervezők csak igényeket elégítenek ki és nem fogalmazzák azokat. Iskolatervezési gyakorlatomban bizva bekapcsolódtam egy program megvalósításába, mely az alap- és középfokú közintézményellátást kívánta a társadalom új igényeihez igazítani. Az adott helyzetben logikusnak látszott az az ésszerű és gazdaságos megoldás, hogy a hagyományos, tiszta funkciójú középületeket — iskola, könyvtár, művelődési ház, sportlétesítmény — az elszórt telepítés helyett egyetlen létesítménybe összevonja. Az első ilyen kísérlet, melynek építésztervezője voltam, a hódmezővásárhely-népkerti oktatási együttes volt. Sajnos,

az üzemeltetés rákfenéje az „én házam az én váram” még mindig élő szemlélete. A beruházók egy része már rájött az összevont intézményegyettesek telepítésének gazdasági előnyeire, a közös használatból eredő előnyök felismerése egyelőre azonban még várat magára.”

Az utolsó, ma is tartó periódus újabb jelentős és érdekes építészeti feladatokat adott a tervezőknek. Elkészült a kisvárdai szakmunkásképző, és befejeződött a békéscsabai feladat megvalósítása. Épül a megyei KÖJÁL-székház és a 624-es szakmunkásképző Szegeden, a hódmezővásárhelyi főtér, valamint e cikk apropója, a Csongrád megyei Tanács Oktatási és Továbbképzési Intézete. Az utóbbi két évben négy tervpályázaton kapott díjat: Szeged, termálvízhasznosítás; Nagyatád, Kazincbarcika és Baja városközpontja. Jelenleg az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark múzeumi épületeinek kiviteli terveit készíti.

„A társadalmi munkamegosztás fokozódása az építettervezést sem kerülte el. A zenekar egyre nagyobb lesz, az építész dolga mind bonyolultabbá, nehezebbé válik. Közel húszéves együttműködés öszekovácsolt egy eredményesen munkálkodó együttest. Hadd említssem meg munkatársaimat, a teljesség igénye nélkül: Szabó László (építész), Szekeres Mihály és Beló Pál (belsőépítészek), Nagy Gáspár, Sántha Gyula, Kádár Ferenc (szerkezettervezők), Selmeczky Ernő, Csala Mihály, Kecskeméti Sándor (épületgépész tervezők), Balázs László (elektromos tervező), Bottyán Antal és Almásy András (közművesút-tervezők.)”

— Véletlen-e hármójuk találkozása, vagy szemléletük rokonsága, szándékaik hasonlósága szinte szükségszerűen hozta létre a randevút, mely immáron folyamatos alkotói kapcsolattá nemesedett? Ki milyen indíttatásokkal tarsolyában érkezett erre a találkozóra, melyek azok a gyökerek-források, melyekből szemléletük táplálkozik? A közösen végzett munkák csiszoló, gazdagító műhelye előtt kik formálták gondolkodásmódjukat, művészi-tervezői hitvallásukat?

T. N. I.: Főiskolai mesterem, Borsos Miklós művészetoktatási koncepciójának lényege az volt, hogy a mindennapi természet utáni stúdiumok — alakrajz, mintázás — mellett különböző szobrászi anyagokkal ismerkedtünk, dolgoztunk. Az iparművészeti főiskolán a szobrászképzés célja az volt, hogy építészethez kapcsolódó szobrászi feladatok megoldására képezze a hallgatókat. Ezért építészeti alapismereteket is kaptunk. Szemléletünk alakulását az is befolyásolta, hogy Borsos és munkatársa, Schey Ferenc, az ötvenes évek hivatalos művészettörténeti szemléletének hiányait pótlandó, megismertették velünk a 20. századi avantgard törekvéseket, azok helyét, szerepét az emberi kultúra fejlődésében.

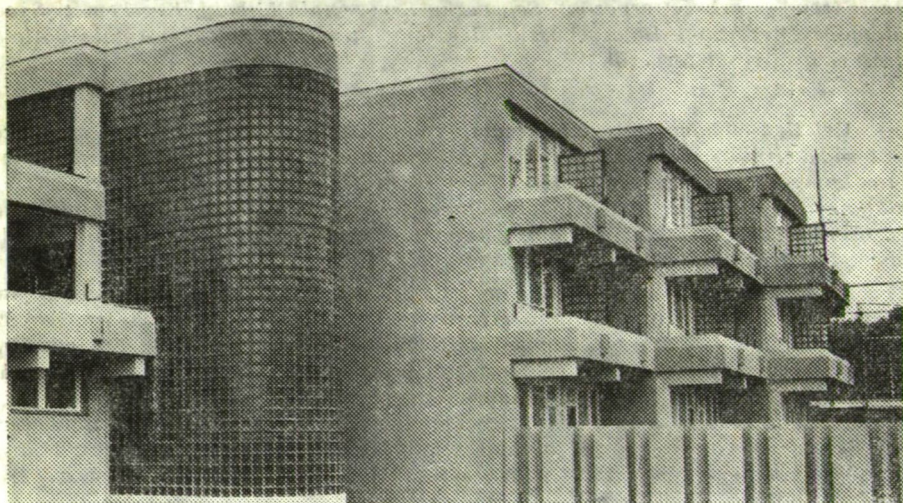
N. I.: Körülbelül egy időben jártam egyetemre T. Nagy Irénnel. Azokban az években kellett volna megkapnom az életre szóló szakmai indíttatást, amikor az építészek egyes köreiből világszerte egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a CIAM által képviselt modern építészeti mozgalom válságba került. Abban az időben — az azóta sokat bírált hibás kultúrpolitika miatt — jókora késéssel a funkcionalista modern irányzat emlegetése újdonságnak hatott. Mivel erre magyar példa igencsak kevés volt, útravalónk egyenlő volt a „folyóirat-építészettel”. A modern építészet apostolainak — Gropius, Wright, Mies Van Der Rohe, Le Corbusier — munkásságát tanárainkkal szinte egy időben ismertük meg. Érthető tehát, hogy az újdonság ízeletének eufóriájában elmaradt a kritikai hang, az elemző munka. Az életre szóló útravaló két lényeges hatáshál tevédők össze. Egyik az az emocionális kötődés, mely az Alföld felé vonzott. A szakmai indíttatást pedig a közelmúltban elhunyt Pogány Frigyesztől kaptam, gondolatait munkásságom alapjának tekintem.

Sz. M.: Soha nem felejttem el Pogány Frigyes környezetesztétikai előadássorozatot. A professzor úr előadásain az egész főiskola ott szorongott a földszinti kis előadóban. Ma, tizenkét év távlatából világosan látom, hogy tervezői szemléletem kialakulásában legnagyobb élményt és hatást ezek az előadások jelentették. Az oktatás és az említett előadások kiegészítették egymást, összekapcsolódtak munkánk során.

A szép emberi környezet komplex kialakításában közösen tevékenykedett az építész tanszék minden tagja.

T. N. I.: A hatvanas évek elején úgy tűnt, mindaz a sok szép szándék és értelmes ötlet megvalósulhat Szegeden, amit magunkkal hoztunk. A többféle műhely és műfaj egymás melletti működésével szerettük volna elérni, hogy a műfaji jellegzetességek, különbségek megismerésével, szakmai felkészültségünkkel kapcsolódni tudjunk az építészethez, közösen oldhassuk meg a feladatokat. A műhelyek megvalósulását szinte sugallta az akkoriban indult képző- és iparművészeti szakközépiskolai képzés, hiszen az ottani műhelyek megfelelő felszereléssel alkalmasak lettek volna nyári művésztelepek kialakítására. Szegeden akkor nem volt megfelelő táptalaja és pártfogója ennek az átfogó művészeti programnak. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy terveink megvalósítására nincs mód, a csoport tagjainak többsége elhagyta Szegedet. A visszhangtalanságban nem volt értelme a programot ébren tartani. Magam mit tehettem? Választott műfajomat, a faintarziát igyekeztem olyan irányba fejleszteni, hogy kapcsolódhasson az építészethez.

*

AZ ÉPÜLET

(Szekeres Mihály annak a generációnak tagja, mely egyidős a felszabadulással. Csepelen született 1945-ben, s az azóta eltelt 35 év nem pusztán kiteljesedő művészpályájának időszaka, hanem a szocialista magyar képzőművészet önmagára eszmélése és gazdagodása. Sőt, a belsőépítészet elismertsége és izmosodása találkozott Szekeres alig több mint egy évtizedes munkásságának útkereséseivel. Az iparművészeti főiskola első reformévfolyamának egyik hallgatójaként szerzett diplomát 1968-ban olyan tanárok irányításával, mint Németh István, Vas Antal belsőépítészek, Jánossy György, Jurcsik Károly és Szrógh György építészek. A rajzot Jakuba János és Gulyás Dénes, a mintázást és formatant Józsa Bálint tanította.)

„A főiskolai oktatás, vagy inkább a főiskolai munka lényege a komplexitás volt, célja a szép emberi környezet alakítása, a mai ember igényeihez igazodva magas fokon és előremutatóan. Olyan környezet teremtése volt az eszményünk, amely a változó ember változó igényeit igyekszik kielégíteni. A környezetformálás eszközeivel és módszereivel nevelni, alakítani, formálni, gazdagítani az embereket.”

1969 első napjaiban érkezett Szegedre Szekeres Mihály belsőépítész. A Szegedi Tervező Vállalat volt első munkahelye. Első megbízása pedig az MTESZ szegedi

Technika Háza. Teli lelkesedéssel, ambícióval, tervekkel látott munkához, szentül hitte, a főiskolán tanultakat egy az egyben át tudja ültetni a gyakorlatba. Kollégái meglepetésére az épületet kezdte tervezni, nem a berendezést. Igyekezett optimális helyekre eredeti műalkotásokat kijelölni. Az előcsarnok és klub téglafal raszterébe kerámiaalkotást képzelt, a falon folyondárként kúszott volna a motívum. Az első emeleti tárgyalóba panno és textil, a középfolyosók végfalára sgraffito vagy betonplasztika szerepelt a tervekben. A művészeti alkotásokra az igényt a tervezés folyamán bejelentették. Reagálás: majd ha az épület „olyan készültségi fokon lesz, lejönnek”, megnézik, s majd ők majd mondják, mi kell oda, ki készítse. A szegedi kirándulás a mai napig nem jött létre!

„Miközben készült az épület, rá kellett döbennem, semmi sem készül el azokból az alkotásokból, amit kértünk, amit javasoltunk. Mindössze Farkas Gabriella textiljét és gobelinjét tudtuk az utolsó pillanatban elhelyezni. Így azután magánszorgalomból — a kivitelező és beruházó hozzájárulásával — elkészítettem egy betonplasztikát és a sgraffitot. Pataki Ferenc festőművészt sikerült megnyernem az ügynek, egy munkát közösen készítettünk, s ő egy önálló alkotással is gazdagította az épületet. Mindketten társadalmi munkában, melyért — ma is kevesen hiszik — egyetlen fillért sem kaptunk. Ezek után, de később a többi munkám révén is rá kellett jönnöm, hogy szinte teljesen lehetetlen az épülethez szervesen kapcsolódó képzőművészeti alkotást készíteni.”

Tevékenységének alig egy évtizedében Szekeres Mihály több mint negyven belső-építészeti munkát készített, mint a Szegedi Tervező Vállalat, majd a CSOMITERV tervezője. Így született meg a szegedi Fejlesztési Bank klubjának sgraffitója és plasztikus falburkolata, a röszei határátkelő több mint 100 méteres festett fafríze, a Munkaügyi Minisztérium kollégiumi termének fából készített spirálplasztikája, a szentesi tanácsterem borítása, a Hági étterem kötéskompozíciója, fafaragások, képek.

„Megkerestem én sok művészt, ők is engem. De a tipikus „valamitkénemárcsinalni” szalmaláng indulatán soha nem jutottunk túl. De minden álmoképen és légvárépítésen túltett egy hivatalos levél, amit a hódmezővásárhelyi házasságkötő terem terveinek kialakítása után kaptam. Az történt ugyanis, hogy az illetékesek leültek egy helyi idős szobrásszal, s nélkülüem, úgymond döntöttek, ki mit csináljon ebbe a térbe. Konkrét javaslatokat levélben hozták tudomásomra: a bejárattal szemben négy fafaragást, a hátsó falra gobelin vagy falkárpit, a bejárati falra két festmény, a főfalra fémplasztika. Mindezt egy 6×24 méteres térbe és annak ellenére, hogy terveimben a burkolati rendszeren szervesen kapcsolódó táblaképeket javasoltam, melyet el is fogadtak. Így hát azt hittem, viccelnek. Gondolom, felháborodásom nem volt indokolatlan, amikor megtudtam, a levél halálosan komoly. Visszaírtam, csináljanak amit akarnak, de terveimet nem használhatják föl. Mégis, valami csoda — no és sok utánajárás — nyomán mégiscsak megvalósultak terveim. A festményeket Németh József készítette. A tér még ma is befejezetlen, a főfal pannója nem készült el. Atadás után kaptam egy kritikát a Művészetben. Azt írta Bán András: „... a képek körül a tér túl harsány. Nem alkalmazkodik a képek hangulatához...” De hát a mai tervezési rendszerben honnan tudhattam volna, milyen hangulata lesz a képeknek, amikor arról sem volt fogalmam, ki fogja azokat festeni!?”

Természetesen ennek is voltak kikerülhetetlen tanulságai Szekeres számára. Szerencsésen találkozott a szándék T. Nagy Irén nyitott, építészethez kötődő művészet-szemléletével. A hódmezővásárhelyi tanács vb-termének tervezési munkálatainál már együtt dolgoztak, s a művészi alkotás költségei részei voltak a kivitelezési költségvetésnek. Ez a tér — eredményeivel és továbbfejlesztésre sarkalló lehetőségeivel — már magában hordozta az együttgondolkodás értékeit, belsőépítész és képzőművész kapcsolatának harmonikus egységét.

*

— Egy világszerte megbomlott kapcsolat, az építészet és a képzőművészetek szét-tartó fejlődésének új mederbe terelése, a kor kínálta új lehetőségek keresése felelőség-

teljes és szép, ma még úttörőnek tűnő feladat. Ez viszont együttgondolkodást és munkálkodást feltételez és kölcsönhatást eredményez. Az építészeti feladatkör fegyvermezi a képzőművészt, a szobrászi és festői munka befolyásolja az építészt. Új eszköztárra van hát szükség, hogy a műalkotások ne applikációk vagy a hibákat elleplező dekorációk legyenek, hanem az épülettel szerves és homogén együtttest képezzenek. Hogyan valósul ez meg a mindennapok gyakorlatában? Milyen gátjai vannak az egységes szemlélet és a közös munka kialakulásának? Melyek a legfőbb teendők ezen a téren?

T. N. I.: Első felismerésünk az volt, hogy az általunk választott tervezési gyakorlat a megszokottól eltérő szemléletet kíván építésztiől, képzőművésztől egyaránt. Eleve úgy gondolkoztunk, hogy az első adódó alkalommal a tervezés első pillanatától többen együtt dolgozunk. A másfajta szemlélet elsősorban szakmai beidegződéseinkre vonatkozik, hiszen a csoport minden tagjára vonatkoznak Gropius szavai: „Le kell győzni természetes hiúságunkat!” Alá kell vetni magunkat a feladat követelte korlátoknak, el kell fogadnunk az alkotótársak egyenlőségét, ezen belül az építész karmesterszerepét.

Sz. M.: Ez annál is inkább fontos kérdés, mert a képzőművészeti főiskolán még ma is rajzolni, festeni, mintázni ugyan jól tudó, de a maguk lehetőségeit nem mindig ismerő, kiállításra dolgozó művészeket képeznek. Ma Magyarországon ijesztően magas a kiállító képzőművészek tábora, és elenyészően kevés a létszámhoz viszonyítva a nagyméretű, építészeti alkotáshoz vagy köztérre szánt nagyméretű alkotások száma. Képzőművészet alatt ma általában szobrászatot, festészetet és grafikát értünk. Régen a képzőművészetek felsorolását az építészettel kezdték. Igaz, akkor még szép szintézisben és harmóniában éltek együtt a művészetek.

N. I.: Az építészetről szólván még a legkiválóbb művészettörténészek jó része is megáll a 19. század első felénél. Nem tudnak mit kezdeni a klasszicizmus utáni építészettel, pedig az új építészet is hordozója az esztétikumnak. A technika rohamos fejlődése mellett a ma építészetének is lényege az állandó változás. Ennek a változásnak követése csak új módszerekkel, eszközökkel lehetséges. De például az a tény, hogy a teherhordó és térhatároló fal elválik egymástól — üveget, flexibilis szerkezeteket alkalmazunk —, a klasszikus murális művészet — mozaik, freskó, secco, dombormű — visszavonul, vagy új feladatokat vállal. Ezt a társművészeteknek is figyelembe kell venni. A tervezésnél a környezet — a tárgytól a városegészig — területén új műfajoknak, új munkamegosztásnak kellene minden eddiginél intenzívebb eszközökkel új szintézist teremteni. Ehhez meg kellene szervezni az érdekelték együttműködésének lehetőségét, megteremteni a komplex munka feltételeit, s nem utolsósorban meg kellene találni azokat az építészeket, iparművészeket, képzőművészeket, akik hajlandók és alkalmasak egy-egy ilyen feladat együttes végrehajtására. Akik ismerik egymást vagy legalább megvan bennük az igény a megismerésre.

T. N. I.: Az építészet és társművészetek szorosabb együttműködése régi óhaj. Különösen sürgetővé vált az utóbbi időben, amikor nyilvánvalóvá lett, hogy az emberek nagy többsége nem érzi jól magát a modern építészeti környezetben. A szakmából egyre többen világosan látják: ahhoz, hogy az építészet formagazdagabb környezetet tudjon kialakítani — sok egyéb feladata mellett —, változtatni kell a tervezés gyakorlatán. A régi gyakorlatnak megfelelő szervezési formák viszont nem adnak lehetőséget az új számára. Ha viszont cselekedni akarunk, nem várhatunk a szervezeti forma megváltoztatására, hiszen az csak az életképességét biztosító új gyakorlat hatására változhat meg. Ezért a meglévő tervezési keretekbe oltottuk be „magánkezdeményezésünket”. Vagyis Novák István és Szekeres Mihály saját vállalatuknál, a CSOMITERV-nél kapott tervezési feladat megoldásába vontak be engem, mint kivülállót. Mégpedig a tervezések első vonásaitól kezdve. A tervezés kezdeti szakaszában, a konkrét lektorátusi megbízatásokig részvételem és közreműködésem nem honorálható. Erre a jelenlegi szervezeti keretek nem adnak módot.

Sz. M.: Itt kell megjegyeznem, mennyi buktatót, nehézséget rejteget ez a ma még szokatlan csoportmunka. A társművészek nagy többsége nem ismeri a meg-

valóság törvényeit. Azt például, hogy a mai terv csak két-három év múlva lesz valóság. Számukra nem az egész, csak a személyükhöz kapcsolódó rész a fontos: milyen méretű lesz a kép, ki fizet, mikor és mennyit. A beruházói magatartás is ellentmondásos. Adja a feladatot, diktálja a programot, adja a pénzt, jóváhagyja a tervet. Sokszor igényli a művészi alkotást, de fél a megvalósítás nehézségeitől, főleg a költségkihatásoktól. No és a bürokráciától.

Túl hosszú és nehézkes ez a beruházó számára, akinek egyébként is sok emberrel, hatósággal kell egyeztetni. A fentiek miatt a tervezőnek ritkán van lehetősége alternatív tervek produkálására, meditálásra, anyaggyűjtésre, hisz szembe kerülhet vállalatával, sok esetben még a társtervezőkkel is.

T. N. I.: A magam részéről abból indultam ki, hogy ha a tervezés kezdetétől akarok a munkába bekapcsolódni, az eddigiekhez képest új feladatot kell vállalom. Olyat, ami már az indításnál feladatot jelent. Hiszen a jelen gyakorlatában a művész mindig egy falat kap, amire ráakasztja, felviszi saját műfaját. Ha egy adott falfelületen csupán a művészi alkotás elhelyezése a cél, akkor nyilván az építész feleslegesnek ítéli, hogy már a kezdeteknél bekapcsolja a társművészt a tervezésbe. Borsos-növendékként kaptunk bizonyos építészeti alapképzést. Az ott szerzett ismereteimet igyekeztem tovább bővíteni az elszigeteltség éveim alatt is. Meggyőződéseim, hogy egymás területének alaposabb ismerete nélkül nem jöhet létre együttalkotás. Vallom, hogy a kezdő közeledő lépéseket nekünk, képzőművészeknek kell megtennünk, hiszen mi vagyunk függőbb, vagy az alkotói célok tisztázása tekintetében bizonytalanabb helyzetben.

*

(T. Nagy Irén szobrász szakon végzett Borsos Miklós növendékeként az iparművészeti főiskolán, 1958-ban. A diploma megszerzése után egy évig ösztöndíjas volt a főiskolán, majd Szegedre költözött, azóta itt él és dolgozik. Mint egy régebbi beszélgetés alkalmával mondta, 1962-ben, jórészt más lehetőségek hiányában kezdett foglalkozni intarziával. Talán nem is véletlenül. Ismert a Borsos-iskola anyagelvű szemlélete, épített emberi környezethez kapcsolódó igénye. T. Nagy Irén intarziához kötődő művészete is több egyszerűen ezzel a technikával megalkotott műveknél. Egy törvényszerű művészi fejlődés bizonyítéka. Sokakban ma is úgy él, hogy az intarziakészítés letűnően levő asztalosmesterek felségjelvénye vagy sok szabad idővel rendelkező dilettánsok hobbija. Nyer-e korunkban új tartalmat, formát, funkciót ez a régi technika, megtalálja-e éltető kapcsolatait, igazi közegét gazdagodó emberi környezetünkben? A választ — egyelőre néhány építész baráttal, de mégis magányos harcoként — T. Nagy Irén igyekszik megadni. Úgy tűnik, mind figyelemre méltóbb sikerrel.)

„Az intarzia fénykorát Olaszországban élte, az 1500-as évek közepe táján. Teljes jogú, egyenrangú társa volt a többi művészeti ágak. A reneszánsznak ezekben az években készített bútorain található a legszebb intarziaképek. Világosan látszik, hogy a művészeket ebben a műfajban is a tér problémái izgatták. Elsősorban épületeket, belső tereket ábrázoltak. Az intarzia sík felületei ezeknek a térproblémáknak megoldására voltak alkalmasak. Az sem véletlen, hogy éppen ebben a korban élte virágkorát a műfaj: az intarzia bizonyos technikai felkészültséget igényel. Gondolok itt elsősorban a vékony falemezek vágására, ragasztására. Az is jellemző, hogy az intarziaművészet szoros szálakkal kapcsolódott az építészethez.”

T. Nagy Irén intarziaművészetét táblakép méretű és igényű munkákkal kezdte. Ám mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy a művész számára a táblaképméret, a funkcionális tárgyformálás-díszítés kissé kényszermegoldás. De igen kevés a nagyméretű, építészethez kötődő megbízás. Az pedig ismét ténykérdés, hogy gyakran — különösen ilyen tudatos és következetes művészpályán — a kis méretek, a szűkös lehetőségek válnak a kibontakozás korlátaivá. Eddig, a pálya két évtizedében mindössze két murális munkája valósulhatott meg: a hódmezővásárhelyi tanács vb-termének intarziás mennyezete és a szegedi Véralóállomás falburkoló intarziakompozí-

ciója. No, és természetesen a folyamatban levő sokszálú tevékenység, a továbbképző intézet munkái adnak számára szép feladatot.

„Magához az intarzia műfajához az a meg gondolás is vezetett, hogy a jelen építészetének anyagai — beton, üveg, fém — meglehetősen ridegek, hidegek. Ezért szükség lenne, különösen a belső terekben melegebb, intimebb anyagokra, műfajokra. Mindezt azzal próbáltam elérni, s a fa alapos megismerésével arra törekedtem, hogy az anyag jellegzetességeire építsem kompozíciómát. Ez a törekvés eltávolított a hagyományos festészeti témáktól és kompozíciós keretektől. A megismert anyag új műfaji megoldásokat kínált számomra. Az igazi kompozíciós lehetőségek és annak másfajta kifejezésbeli sajátosságai azonban csak konkrét murális feladatnál bontakoztathatók ki. A továbblépés záloga tehát kizárólag az építészek és társművészek kapcsolata lehet. Jó néhány évvel ezelőtt ismertem meg Novák Istvánt és Szekeres Mihályt. Hamar felismertük egymás gondolkozásában és munkájában a hasonlóságot, a szemlélet azonosságát, a szándékok rokonyonásait. Az egymásratalálás a továbblépés lehetőségét kínálta számunkra, hiszen tudtuk, elképzeléseink csak csoportmunkában valósíthatók meg.”

T. Nagy Irén művészetének lényege a falapocskák színében, erezetében, árnyalataiban megbúvó életnek, természeti valóságnak és a művész által szerkesztett szigorú logikának, művészi rendnek a harmóniája. Tévedés lenne ezt pusztán optikai játéknak vélni. Ezekben a geometrikusan komponált, szigorúan szerkesztett síkokban ott él és munkál az alkotó egyéniség varázsa és etikai tartása. Annak ellenére, hogy nem ábrázoló jellegű művészet, hogy nem jelenít meg emberi figurákat, távol áll a természet formavilágától — humánus művészet ez.

„A geometrikus díszítésű görög vázán sincs figura, mégis mennyire emberi, milyen sok mindent elmond a korról, a népről. Egy-egy műalkotás humánuma nem föltétlenül abban rejlik, hogy ábrázol-e embereket vagy sem. Sokkal inkább abban, hogy a mű tükrözi-e az alkotó ember szervező gondolkodásának örömét.”

*

— Tervdokumentációból, szakértői javaslatokból, makettről, a félig kész épület alapján és a beszélgetéseinkből ismerem a megyei oktatási és továbbképzési központ épületét. Újszegeden, a Tárogató utca és a Közép fasor találkozásánál már befejezéséhez közeledik az építkezés. A létesítmény tömegével, formarendjével, erőteljes plasztikai hatásával, optikai megjelenésével összekapcsolja a külső környezetet, a Tisza-parti környék családi házas és társasházas övezetét, a teraszokat és kerteket a belső terekkel. Ez a megvalósítás mindenekelőtt szemléletformáló erejű, hiszen nem pusztán önnön formáival, de arányrendjével, emberközpontú léptékeivel, stílusával tartalmi mondanók hordozója is. Kibontakoztatják a szerkezetből kínálkozó és ahhoz kapcsolódó formarendet. A földszint plusz két emeletes épület három, jól elkülöníthető részből áll: az oktatási, a szállodai és a kiszolgáló szárnyból. A kétszázötven személyes előadóterem mellett L-alakú folyosó-zsibongó-társalgó-pihenő szervezi, kapcsolja egybe a tereket, a többi kisebb előadót, a kiszolgáló helyiséget, a fogadórészt, konyhai szárnyat, a szállórészt. Hogyan alakult, formálódott az épület, s vele együtt a belső térformálás, a művészeti alkotások helyének, műfajának megválasztása? Milyen érvek, megfontolások, esetleges viták előzték meg a döntéseket?

Sz. M.: Amikor 1978-ban Novák István barátom megkapta ezt a megbízást, jelezte, hogy itt a lehetőség egy teljes értékű épület megtervezésére. Az előző években kialakult dac úgy fogalmaztatta meg velünk az első reakciót: Igenis kell tudnunk csinálni egy épületet, ami meglévő igényeink szerint teljes! S ez a feladat alkalmasnak látszott, hogy maximális tudásunkkal és erőnkkel a legjobbat készítsük el. S ha ez megvalósul, a vereséget is könnyebben viseljük, hisz jobbat jelen felkészültségünk és lehetőségeink szerint úgysem tudunk. A helyzet már könnyebb volt, hiszen ismertük a társművészeket, a beruházót, a tervezőt és bizton számítottunk a lektorátus támogatására is.

N. I.: Ez a feladat jelentette első közös munkánk, együttműködésünk keretét.

Maga az épület tartalmi meghatározója is inspiráló erő volt. Ma, a tudományos-technikai forradalom korában a pedagógus-továbbképzésnek ez a megyei bázisa olyan új funkciókat igényel, mely magában hordja építész, belsőtervező és képzőművész közös munkájának fontosságát az első gondolattól, az első ceruzavonástól kezdve. Így elérhető, hogy az együttes munka eredményeként ez a komplex feladatokat ellátó épület a vizuális nevelést, a személyiségformálást is szolgálja. Közös tevékenységünk négyirányú volt. Kollégáim ötletekkel, gondolataikkal befolyásolták, alakították a születő épület funkcióit, képét, rendjét; megpróbáltuk létrehozni a plasztikus tömeg és a homlokzatformálással egyenértékű belső terek rendszerét; kijelöltük azokat a gyűjtőpontokat, ahol a különböző képzőművészeti alkotások az épület szerves részeivé válhatnak; az egyes alkotások tervezését az épület tervezésével azonos időben képzeljük el, ezért képzőművészeket is igyekeztünk bevonni a munkába.

Sz. M.: Már a kiviteli tervek készítésekor kértük a társművészetek képviselőit, készítsenek vázlatokat, elképzeléseket. T. Nagy Iréntől, Szalay Ferencről és Kovács Júliától kaptunk rajzokat. Együtt dolgozni azonban, rendszeresen és folyamatosan csak T. Nagy Irénnel tudtunk. Részt vett az előadóterem külső falelemeinek alakításában, ez segített abban, hogy az előadóterem belső terét teljesen újszerű eszközökkel tervezzem meg. Az előadótermi szárny térkapcsolatai, az erre felfűződő oktatási termek lüktető ritmusa az esztétikai élményen túl maximálisan szolgálja az épülettel szemben támasztott követelményeket.

N. I.: Az épület egésze jellegzetes szerkezettel, egységes és visszafogott anyaghasználattal, így szolid megjelenéssel készült. A tervezés igényességét nem a megjelenés gazdagságával hangsúlyoztuk, hanem a részletek szakszerű és gondos munkálásával szeretnénk biztosítani. Ez a koncepció kijelölte azokat a fontos pontokat, melyek képzőművészeti alkotást igényelnek, sőt, meghatározta ezek karakterét, szerepét, méretét és anyagait is. Javaslatunkban így szerepelt az épület fő homlokzata elé kerülő szabadtéri, mobil, acél, plasztika, mely azonban a zsűrízés után statikus műanyag szerelem lett. Ezt Paizs László készítette. Ezen a bejáratnál részen kell megoldani a feliratok és a tájékoztatás kérdését. A főbejáratnál szemben plasztikus, gipszből készült köpenyfal fogadja a látogatót. E munkára Szekeres Mihály kapott megbízást. A főfolyosóról nyíló intim társalgóba egy textil pannót képzelünk — Gulyás Zsuzsa készíti. Az éttermet a folyosótól áttetsző maratott üvegfal választja el, Kovács Júlia üvegtervező művész munkája. Az épület legcsendesebb pihenő-dohányzó-társalgó részébe kerül egy intarziabetétes szekrény és pohárszék, a lezáró falszakaszra az előbbihez kapcsolódó plasztikába hajló dekoráció. Mindkettőt T. Nagy Irén készíti.

T. N. I.: A feladatban az látszott gyökeresen új megoldásnak, ha a kezdeti lépésektől arra törekszünk, hogy az épület bizonyos lényeges és jellegzetes pontjait megpróbáljuk a semlegességből kimozdítani. Abban vállaltam társszerepet, hogy a sík felületeket plasztikusan mozgassuk meg. Nem úgy, hogy később ráakasztunk valamit, hanem úgy, hogy maga a fal plasztikus. A művészeti alkotások kijelölésénél két szép feladatot kaptam. A szekrény sor intarziakompozíciója az egyik legkötöttebb feladat, vállalom és hangsúlyozom a funkciót. Ehhez a feladathoz formai gondolkodásban kapcsolódik a plasztikus falburkolat. Kezdetől tisztában voltunk azzal, hogy ezzel az első munkával egyszer és mindenkorra nem oldjuk meg építészeti és képzőművészeti kapcsolatának minden kérdését. A továbbiakban összegeznünk kell a menet közben felmerült problémákat, tapasztalati tényeket, melyek segíthetnek bennünket és másokat is a továbblépésben.

N. I.: Ahhoz, hogy eddig eljutottunk, sokak együttérző figyelme és támogatása kellett. Kísérletünket el sem kezdhettük volna a szándékokat értő és feladatot támogató mecenatúra nélkül. Legtöbb segítséget a megyei tanácstól, személy szerint Szabó G. László tanácselnök-helyettesétől, illetve a lektorátustól, kijelölt szaktanácsadónktól, Fekete György Munkácsy-díjas iparművésztől kaptunk. Talán elkezdődött

valami, mely egyszer túlmutat a konkrét épületen, országos hullámokat ver, s a maga szerény eszközeivel segíti egy új magatartásforma, egy új szemlélet, egy új művészi alapállás kialakulásában.

*

(S hogy ez a szándék és terv mielőbb általánossá, gyakorlattá, természetes munkastílussá váljon, az alkotócsoporthoz tagjai megtették a következő lépést is. A Csongrád megyei Tanács V. B. mellett működő Művészeti Tanácsadó Testület egyik ülésén előterjesztették javaslatukat a környezetalakítási tevékenység szintézisének megteremtésére Csongrád megyében. Érdemes kipróbálni új elképzeléseiket. Az lehetne a puding újabb próbája.)

TANDI LAJOS

KAJÁRI GYULA RAJZA